

РОМИ СРБИЈЕ У ХХІ ВЕКУ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
КЊИГА 109

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SPECIAL EDITIONS
Book DCLXXXVIII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Book 109

COMMITTEE FOR THE STUDY OF THE LIFE
AND CUSTOMS OF THE ROMA

SERBIAN ROMA IN XXI CENTURY

Accepted for publication at the 9th Session of the Department of Social Sciences,
held on November 7, 2017, after being reviewed by Academicians *Tibor Varady*,
Professors *Sreten Vujović*, *Dragoljub B. Đorđević*, *Tamaš Korhec*, *Sanja
Zlatanović*, PhD, *Svetlana Ćirković*, PhD and *Božidar Jakšić*, PhD

E d i t o r
Academician
TIBOR VARADY

BELGRADE 2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
Књига DCLXXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Књига 109

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

РОМИ СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

Примљено на IX скупу Одељења друштвених наука 7. новембра 2017. године
на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, професора *Сретена
Вујовића*, *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Тамаша Корхеца*, др *Сање Златановић*,
др *Светлане Турковић* и др *Божидара Јакишића*

У р е д н и к
академик
ТИБОР ВАРАДИ

БЕОГРАД 2018

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектура и коректура
Невена Ђурђевић

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 300 примерака

Штампа
Службени гласник

САДРЖАЈ

<i>Предговор – Тибор Варади</i>	7
---------------------------------------	---

I ИДЕНТИТЕТ И ОБРАЗОВАЊЕ

Баја Лукин Сaitовић, <i>Успешност примене афирмативне акције у образовању Рома</i>	11
Baja Lukin Saitović, <i>Effectiveness of Affirmative Action Application in Education of Roma</i>	25
Свенка Савић, <i>Формирање студентског идентитета: ромски студенти и студенткиње смештени у студентским домовима Универзитета у Новом Саду</i>	27
Svenka Savić, <i>Students' Identity Forming: Roma Students Accommodated in University Student Dorms in Novi Sad</i>	57
Зоран Таировић, <i>Промена слике о Ромима</i>	59
Zoran Tairović, <i>Changing the Perspective of Roma</i>	69
Славица Денић, <i>Промене родног идентитета и интеркултуралност</i>	71
Slavica Denić, <i>Gender Identity Changes and Interculturalism</i>	81
Драган Тодоровић, <i>Протестантизација Рома: „бити“ и/или „имати“</i>	83
Dragan Todorović, <i>Protestantization of Roma: „to be“ and/or „to have“</i>	100
Биљана Сикимић, <i>Ковачи у Санџаку</i>	101
Biljana Sikimić, <i>Blacksmiths in Sandžak</i>	117

II ЈЕЗИК, ДРУШТВЕНО ОРГАНИЗОВАЊЕ И СТАНОВАЊЕ

Марсел Куртијаде, <i>Рађање и судбина идеје о стандардизацији писаног ромског језика у СССР, СФРЈ и Србији</i>	121
Marcel Courthiade, <i>The emergence of a project of language standardization for Rromani in USSR, SFR Yugoslavia and Serbia</i>	141
Горан Башић, <i>Друштвено и политичко организовање Рома у савременој Србији</i>	149
Goran Bašić, <i>Society and Political Organization of Roma in Modern Serbia</i>	165
Владимир Мацура, Злата Вуксановић-Мацура, <i>Процес израде урбанистичког плана за неформална ромска насеља – пример Мале Губе у Прокупљу</i>	167
Vladimir Macura, Zlata Vuksanović-Macura, <i>The Process of Formulation of an Urban Plan for Informal Roma Settlements – the Example of Mala Guba in Prokuplje</i>	189

III ЈЕДАН ЕСЕЈ

Michael Simmons, <i>No More Kings</i>	193
---	-----

ПРЕДГОВОР

У овом Зборнику сабрани су радови који проистичу из циклуса јавних предавања одржаних у Српској академији наука и уметности у организацији Одбора за проучавање живота и обичаја Рома током 2014, 2015. и 2016. године.

У уводним речима за свој познати *Српскохрватско-цигански речник*, издат 1947. године, Раде Ухлик каже:

„Дабоме, стара је наша навика да потцењујемо Цигане, један ванредно бистар народ, који, гурнут у страну, непризнат и презрен, у многим земљама живи у најцрњој беди. [...] Нови погледи и нови људи одредиће, међутим, и Циганима достојно место под заједничким сунцем, где ће им се указати прилика да развију своје позитивне способности...“

Од тада (од 1947. године) имали смо многе нове и још новије погледе, имали смо и разне људе на положајима, који су били сматрани за нове људе. Питање је докле смо стигли и где су и ко су данас Роми у Србији.

Радови сакупљени у овом Зборнику наравно не дају потпун одговор на ово сложено питање, али доказују да је оно важно. Теме јавних предавања током три године (2014–2016) биле су различите, али их је повезивала заједничка фокусираност на појаве, регулативе и понашања, која су постала значајна при тражењу одговора на питање: да ли ће Роми наћи „достојно место под заједничким сунцем“?

Неколико радова настоји да критички сагледа какве ефекте (и какве шансе) имају мере у домену образовања, као што су, на пример, мере афирмативне акције; и докле се дошло у тражењу „места под заједничким сунцем“ у студентском животу. Поред статистичких анализа, дате су и процене домета појединих мера и норми. У више радова (понегде повезано са образовањем) испитује се и идентитет, показатељи идентитета и значај идентитета, као и могућа коегзистенција сачуваног идентитета и интеркултуралности. У вези са идентитетом не поставља

се само питање чиме се Роми идентификују, већ и питање како на Роме гледају други, и какви су процеси утицали на формирање идентитета (на пример, процес протестантизације).

Један од значајних радова познатог ромског научника Куртијадеа посвећен је проблематици стандардизације ромског језика, те проблема и питања који се постављају у току њеног процеса. Посебан рад је посвећен и проблематици друштвеног и политичког организовања Рома, уз критички осврт на постигнуте резултате (и непостигнуте циљеве). Значајна је пажња посвећена и једном од кључних проблема у животу Рома (и њихове тежње за једнакошћу), а то је питање становања.

Зборник се завршава једним есејом, чији је аутор Мајкл Симонс (Michael Simmons), познати борац за црначка права у Америци и саборац Мартина Лутера Кинга. Од када живи у Европи, његову пажњу је сасвим логично привукао положај Рома и изражава жестоку критику према онима који Роме виде као једну другачију врсту људи, уместо да траже решење за превазилажење изопштености. Симонс поставља питање: “Why are Roma treated as a special form of the human race, and not as an oppressed people?”

Радови у овом Зборнику доприносе томе да се створи једна адекватнија слика о положају Рома у Србији (и не само у Србији), но при томе упозоравају, да то што се пред нама оцртава не треба да схватимо само као слику, већ и као задатак.

Академик Тибор Варади

ФОРМИРАЊЕ СТУДЕНТСКОГ ИДЕНТИТЕТА: РОМСКИ СТУДЕНТИ И СТУДЕНТКИЊЕ СМЕШТЕНИ У СТУДЕНТСКИМ ДОМОВИМА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ¹

Свенка Савић*

А п с т р а к т. – До сада су детаљније истражене компоненте идентитета ромских студенткиња и студената у Србији с обзиром на мере које је држава предузела да омогући лакшу интеграцију у високообразовни систем на факултетима и високим струковним школама: упис по афирмативним мерама као припадници ромске националне заједнице, стипендије на локалном и републичком нивоу (Денић, 2015; Савић, 2016, 32), а један од облика је и становање у студентским домовима током студија, о чему до сада није детаљније писано у домаћој литератури. Циљ овог пилот истраживања је да прикупим емпиријске податке о различитим питањима живота ромских студенткиња и студената смештених у студентским домовима Универзитета у Новом Саду (УНС) током студија, како би на основу њих могла истражити у којој мери становање у студентском дому (не) доприноси формирању студентског идентитета студентске групе, с једне стране, и очувању компоненти идентитета којима остају повезани са ромском заједницом, с друге стране. Помоћу упитника сакупила сам податке за 10% ромске студентске популације која има искуство живљења у студентским домовима на УНС током последње деценије. Резултати показују да сви ромски студенти сматрају

¹ Захваљујем Татјани Малеташки и Сањи Стокић на иницијалним емпиријским подацима сакупљеним од ромских студената смештених у разним студентским домовима УНС у 2013. години у оквиру Школе ромологије; др Славици Денић на помоћи у прикупљању података из институција система о смештају студената у студентске домове; др Данијели Радовић на помоћи у обради упитника и преводу сажетка на енглески језик; посебна захвалност свим ромским студенткињама и студентима који су попуњавали упитнике, као и оним многобројним из ромске заједнице са којима сам размењивала искуства пре и после завршене истраживања и од којих сам примила корисне сугестије за побољшање текста.

* Универзитет у Новом Саду

да је за њихово студирање од важности да буду смештени у студентским домовима током студија из економских, социјалних, просторних и информацијских разлога. Подаци показују да су смештајем у студентском дому ромски студенти у самом старту обележени као 'други': припадници друге националне заједнице и припадници групе која је укључена у стамбени простор по посебним мерама, што подједнако оптерећује ромске студенте оба пола, док формирају студентски идентитет и већу сличност са свима другима у академској заједници.

Кључне речи: идентитет, ромски студенти, студентски домови, дискриминација, универзитет

1. УВОД

Афирмативне мере у Србији подразумевају читав низ поступака којима држава омогућава ромским студенткињама и студентима подједнаке услове студирања као и неромским: уписом на разне факултете по афирмативним мерама, доделом стипендија на републичком и локалном нивоу, обезбеђивањем становања у студентским домовима. У досадашњем детаљнијем истраживању о афирмативним мерама за упис студената и студенткиња ромске националности на факултете УНС (Денић, 2015) показано је да није детаљније истраживано на који начин смештај у студентским домовима помаже ромским студентима и студенткињама да се идентификују са осталом студентском популацијом и да остваре добре резултате током студирања и након окончања студија.

Зато је први задатак у овом пилот истраживању био да установим где се налазе такви подаци од почетка уписа ромских студената на разне факултете УНС пре скоро двадесет година (у школској 1997/98. години), а други је да се фокусирам на период Декаде Рома (2005–2015) као онај период у којем су појачана чињења везана за питања високог образовања ромских студената, пре свега за њихов смештај. Очекивано би било да се такви подаци налазе у месту у којем се расподељује смештај на основу Правилника о смештају и исхрани ученика и студената („Сл. гласник РС“, бр. 36/2010 и 55/2012). Показало се, међутим, према усвојеном акту о чувању документације, да постоје подаци само за последњих 5 година, а не за читаву Декаду. Друго место сабирања података може бити ректорат УНС где су подаци о различитим аспектима студентског живота, па и студената из подзаступљених група у студентским домовима такође непотпуни што се тиче пола. Треће место сабирања података могу бити постојећа ромска и неромска удружења грађана која се поред других питања, баве и питањима формирања ромске елите. У сваком од наведена три извора подаци су фрагментарни, а пракса међусобне размене података у ова три извора изостаје.

Први корак у обједињавању података био је када је 2015. године, након окончања Декаде Рома, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова упутио допис (133-40-876-5-1/2014-06) Установи студентског стандарда – Студентском центру у Новом Саду с молбом за добијање основних података о смештају студенткиња и студената ромске националности у Студентском центру у Новом Саду током трајања Декаде Рома (2005–2015). У одговору Центар наводи да због заштите података личности не може дати имена и презимена, него само број студената по школским годинама и по годинама студија за оба пола: „сходно усвојеном акту, („Листа категорија регистраторског материјала са роковима чувања“, донетом 23. 6. 2011. године на седници УО СЦ Нови Сад) документацију која се односи на смештај студената у обавези смо да чувамо 5 година. Сходно томе, траженим подацима располажемо од школске 2009–2010. године. Обзиром да архива из школске 2008/9. још није излучена доставићемо податке и за ту школску годину“.

У Школи ромологије (коју остварује Удружење „Женске студије и истраживања“ са УНС) у 2013. години спровеле смо пробно истраживање са ромским студентима и студенткињама да би сакупиле основне информације о становању студената у студентским домовима различитих категорија и стекле бољи увид у укупну проблематику овог комплексног питања. У дипломском раду Малеташки и Стокић (2008) описују процес конкурисања и смештања у студентске домове за школску 2012/13. годину² и утврђују да студенти различитих категорија³ прикупљају различите документе за конкурисање, јер је ран-

² Према Конкурсу за пријем студената високошколских установа у Установе за смештај и исхрану студената у Републици Србији за школску 2012/13. годину број расположивих места у студентским домовима Студентског центра Нови Сад је 2.652 у Новом Саду, 208 у Зрењанину и 143 у Сомбору, укупно 3.003 места. Одлука Министарства просвете и науке, као и Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мањине-националне заједнице је да се из постојећих капацитета изузме 61 место. За међународну размену (36 места), а Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине-националне заједнице одлучује о расподели 25 места, која ће бити економска, за која студенти плаћају пуну цену, плаћају учешће Републике и учешће студента, по цени утврђеној у Решењу министра просвете и науке, а за дом одређене категорије. Ако за ова места нема довољно заинтересованих студената, онда су уврштена у редовну расподелу.

³ „Бруцоши“, студенти осталих година првог степена студија и студенти са статусом продужене године, студенти другог степена студија, студенти трећег степена студија, студенти осталих година првог степена студија који имају право да заврше студије према започетом наставном плану и програму и условима и правилима студија (односи се и на апсолвенте), студенти из осетљивих друштвених група у коју спадају: студенти из материјално угрожене породице, без родитељског старања или из једнородитељских породица, студенти припадници ромске националне мањине, или чији су родитељи нестали или су киднаповани на територији Косова и Метохије и на територији република бивше СФРЈ, студенти са статусом избеглице или расељеног лица на територији Републике Србије,

гирање и бодовање студената на основу више критеријума. Примаран је успех у претходном школовању на факултету или високој школи и број остварених ЕСПБ бодова (а за студенте прве године студија то је општи успех у средњој школи). Бодови се, такође, добијају и на основу социјално-економског статуса породице студента.

Према Правилнику о смештају и исхрани ученика и студената расподела места у студентским домовима је критериј *равноправне* заступљености високошколских установа, па се број места која се додељују факултетима и високим школама утврђује на основу броја кандидата који испуњавају услове за пријем и броја расположивих места у Студентском центру за ту расподелу. Студенти одређеног факултета или високе школе, свих степена студија, свих година студија рангирају се међусобно (осим за студенте прве године студија I степена за које се ранг листа утврђује раније и одвојено, као и за студенте III степена, затим докторских студија, за које се листа формира након одлуке Министарства просвете и науке о финансирању из буџета Републике Србије). На пример, за смештај у студентским домовима Студентског центра (осим домова у Новом Саду, по један у Зрењанину и Сомбору) школске 2011/12. године конкурисало је 4.537 студената свих година и степена студија. Сваке школске године око 1.500 студената остане без места у дому иако има потребу за смештајем. То значи да је број места у студентским домовима ограничен, односно да је конкуренција велика и да захтева од ромских студената посебан напор да ове услове задовоље. Министарство просвете и науке је Правилником и Конкурсом предвидело мере подршке за студенте из осетљивих друштвених група. Сви студенти из ових група који према редоследу на коначној ранг листи нису добили смештај у првој расподели имају право да, 8 дана од дана објављивања коначне ранг листе, поднесу захтев Студентском центру, односно Служби смештаја, да се посебно рангирају у оквиру наменски опредељених капацитета установе (до 10% укупних капацитета). У ове групе спадају:

1. студенти из материјално угрожених породица,
2. студенти без родитељског старања,
3. студенти из једнородитељских породица,
4. **студенти припадници ромске националне мањине,**
5. студенти чији су родитељи нестали или су киднаповани на територији Косова и Метохије и на територији република бивше СФРЈ,
6. студенти са статусом избеглице или расељеног лица на територији Републике Србије,

односно који су повратници по споразуму о реадмисији и депортовани студенти, и студенти са инвалидитетом, хроничним болестима и реконвалесценти.

7. студенти који су повратници по споразуму о реадмисији и депортовани студенти,
8. студенти са инвалидитетом, студенти са хроничним болестима и студенти реконвалесценти.

Студенти из осетљивих (подзаступљених) друштвених група, уз захтев, подносе документацију којом доказују припадност одређеној осетљивој друштвеној групи – студенти припадници ромске националне мањине – потврду Националног савета ромске националне мањине (односно за Војводину Канцеларије за инклузију Рома у Новом Саду). Другим речима, између индивидуе и институције за смештај у студентске домове, појављује се државно тело које гарантује припадност ромској националној заједници. Али Денић (2015, 74) констатује да Национални савет Рома и Канцеларија за инклузију Рома немају право да издају такве потврде студентима, према мишљењу Покрајинског омбудсмана. Денић констатује да је тачно да члан 47. став 1. Устава Републике Србије (2006) прописује да је изражавање националне припадности слободно, што значи да национална припадност зависи искључиво од једностране и личне изјаве грађана и иста се не може утврђивати на други начин. У складу са наведеним уставним принципом не постоји правни основ за издавање потврде од стране било ког органа о томе да је неко припадник било које, па тако ни ромске националне мањине, која би му омогућила коришћење мера афирмативне акције. Зато је покрајински омбудсман на сопствену иницијативу покренуо поступак у вези са применом посебних мера за упис студената ромске националности на факултете и њихов смештај у студентске домове: „У Републици Србији не постоји правни основ за издавање потврде о националној припадности грађана. Право на посебну меру која је уведена ради постизања пуне равноправности између припадника националне мањине и грађана који припадају већини може се остварити само на основу једностране, личне и увек опозиве изјаве грађана о националној припадности.“ (прецизира се у акту број: I-XM-1-40/13 од 9. 12. 2013. године, упућеном Националном савету ромске националне мањине и Канцеларији за инклузију Рома АП Војводине).

Када студенти из осетљивих друштвених група предају захтев за смештај у студентски дом, то не значи да ће смештај и добити, јер се и за ове групе пријави више потенцијалних студената него што има слободних места (нарочито ако има далеко више студената уписаних на један исти факултет, као што је бивало до сада на Филозофском факултету). Министарство просвете је додатно подржавало студенте припаднике ромске националне мањине, за разлику од студената припадника других осетљивих група. Посебним решењима свим уписаним студентима припадницима ромске националне мањине, који на овај

начин не би добили смештај, обезбеђивало је смештај у студентским домовима, тако да су на крају читавог процеса сви уписани студенти, по афирмативним мерама припадници ромске националне заједнице, добили смештај у периоду од 2003. до 2012/13. На пример, на овај начин смештај је у школској 2011/12. години добило 26 студената (што не значи да у домовима има само 26 студената који су припадници ромске националне мањине).

На редовном конкурсy се студенти рангирају на основу успеха и на тај начин одређен број студената Рома добије смештај. На пример, у школској 2012/13. години у року за предају Захтева за студенте из осетљивих друштвених група, за студенте прве године првог степена студија, студенти припадници ромске националне заједнице су предали укупно 13 захтева а смештај је добило само њих 5. Студенти виших година првог степена студија и студенти II степена студија из ромске националне мањине предали су 24 захтева за поновно рангирање, а смештај у студентском дому је добило њих 19.

Констатујемо да није једноставно ромским студентима да на време испуне све ове услове и обавезе конкурисања за смештај у домове. Већ овде наводим да наведени процес недопустиво дуго траје, некада све до краја новембра месеца, што значи да ромски студенти, нарочито они уписани у прву годину студија, готово цео први семестар проведу у неизвесности за студије и смештај у дому, тачније, најчешће не одлазе редовно на наставу (што је свакако један од разлога њиховог лошег почетка студија). Додајмо да ромски студенти улазе у студентске домове двоструко обележени, као 'други': као припадници једне националне заједнице која у србијанском друштву нема велику моћ и углед (Савић, 2002), и као они који по одређеним (афирмативним) мерама не морају задовољити све услове конкурса као други студенти, али је процедура за добијање коначне позитивне одлуке у том случају дуга и компликована. Када су државни органи направили ове услове, очекивање је било да ће управо та обележеност допринети успеху ромских студената на студијама, али до сада ово очекивање није емпиријски проверавано.

Хипотеза је да ромским студенткињама и студентима уписаним по афирмативним мерама, смештај у студентским домовима доприноси изграђивању њиховог студентског идентитета, али да истовремено они препознају различите облике имплицитне и експлицитне дискриминације у академској заједници због своје другости, што им не даје мотивацију за брзо окончање студија.

2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ овог пилот истраживања је да прикупим емпиријске податке на основу личног искуства ромских студенткиња и студената о различитим питањима становања у студентским домовима на једном универзитету (УНС) током Декаде Рома (2005–2015), како би на основу њих могла истражити у којој мери становање у студентском дому (не) доприноси формирању њиховог студентског (академског) идентитета, с једне стране, и задржавања идентитета којим се повезују за ромску заједницу, с друге стране, у Србији.

3. МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Узорак

Међу ромским студенткињама пракса становања у студентским домовима постепено се афирмисала као позитивна. На пример, за прве уписане групе ромских студенткиња на УНС по афирмативним мерама пре двадесет година, у школској 1997/98. години, ниједна Ромкиња није становала у месту у којем је похађала факултетску наставу у Новом Саду (Савић, 2016), али нису ни хтеле да станују у студентском дому. На питање зашто нису одлучиле да станују у студентском дому, најмлађа је навела:

Због мајке. Заједно с мајком сам и спавала док се нисам удала. Док њу не загрлим, нисам могла да заспим! У то време и мој брат је био још увек у кући с нама и волела сам тај осећај породичног гнезда. Након татине смрти мени је та чињеница много значила и у то време нисам била спремна да излетим из гнезда. (Савић, 2016: 217)

Друга сведочи:

Тада није било стипендија за ромске ученике, као афирмативна мера, него сам се уписала на најредовнији начин. Моји родитељи су ми плаћали аутобуску карту. Заправо у почетку сам била код тетке и онда се показало да нећу ништа изгубити тиме што ћу путовати, а опет и њима је било битно да будем под надзором, јер сам женско дете које би могло да направи неки курилулус, да згреша или тако нешто... (Савић, 2016: 175–76).

Трећа објашњава:

Током редовних, специјалистичких и магистарских студија на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду (1998–2008) нисам становала у студентском дому (мада сам имала високе оцене и могла бих добити место у дому), него сам све време путовала из оближњег места, удаљено 25 километара од Новог Сада. Пре свега зато што имам сина, мајку, сестру, имамо породичну кућу и становање у дому не би битно утицало на мој успех на студијама. Напротив, моја породица се старала о мом сину који је ишао у основну школу, пружали су мени и њему пуно љубави. Ја сам у Нови Сад путовала аутобусом ујутро и враћала се увече. Негативне стране ове моје одлуке су да сам увек трчала на аутобус и са аутобуске станице и мало имала прилике да се дружим са осталима на години и на групи, или са другим ромским студенткињама и студентима на Факултету, као и да будем активна у другим активностима које студенти обично предузимају. Сем тога веома ми је било тешко да идем на предавања која су почињала у 07.00 као на пример часови језика. Тада бих морала да устајем у 06.00 часова да бих стигла на време.

Мој син такође путује у Нови Сад на факултет и веома му је тешко нарочито што некад мора да остане по цео дан на факултету јер су временски размаци између предавања по неколико сати, тако да не може да се врати у Жабалъ а не може ни остати два сата на факултету између предавања. (Савић, 2016: 191)

Родитељи, нарочито мајке, ромских студенткиња тада нису биле раде да своје младе ћерке одвоје од породице у неки заједнички простор без њихове контроле, али су студенткиње уписане следећих година такву могућност користиле. Излазак из родитељске контроле младим Ромкињама јесте један од важних идентитетских промена.

Данас није лако утврдити податке о укупном броју ромских студенткиња и студената у Војводини, а једнако је тешко утврдити њихов број у систему високог образовања на приватним факултетима и високим струковним школама. Посебно је специфично сакупљање таквих података о ромским студенткињама и студентима смештеним у студентске домове, зато податке у овом раду одређујемо као полазне. Наиме, према подацима добијеним из Студентског центра (бр. 05/09 200/1 од 20. 3. 2015) у студентским домовима је био смештен укупно 181 ромски студент (углавном уписани по афирмативним мерама) за период од 7 година (2008/9–2014/5), од тога су 64 студенткиње и 97 студената (подаци у табели 1). Зато сам за ово пилот истраживање издвојила 10% те популације – укупно 18 особа: 9 студенткиња и 9 студената који имају искуство становања у студентским домовима у просеку 2–5 година. Примећујем да

је неједнак број по полу (подаци о мастер студијама се не акумулирају у службама факултета него на појединим одсецима и катедрама па је и податак о смештају таквих студената у домовима у Центру непотпун). Податак о укупном броју студенткиња смештених у студентским домовима треба довести у везу са податком о брзини завршавања студија: Денић (2015, 203) закључује да студенткиње брже завршавају основне студије и радије се уписују на постдипломске и докторске студије ради даљег усавршавања. Према школским годинама уписа, подаци су следећи:

Табела 1. Број студенткиња и студената у домовима УНС од школске 2008/09. до 2014/15.

2008/09.	2009/10.	2010/11.	2011/12.	2012/13.	2013/14.	2014/15.
25 = 11Ж+14М	29 = 17Ж+12М	29 = 10Ж+19М	22 = 7Ж+15М	25 = 14Ж+11М	28 = 13Ж+15М	23 = 12Ж+11М
Укупно 181 = 84 Ж и 97 М						

М = мушкарци; Ж = жене

Подаци у табели 1. показују да су афирмативну меру смештаја у студентским домовима више користили ромски студенти него студенткиње за укупан период од 7 година, што се може двојачко тумачити. Прво, они су били привилегованији у тој афирмативној мери, али не зато што су мушкарци него зато што мајке женске ромске деце нерадо дозвољавају својим ћеркама излазак из породичног надзора у заједнички простор дома, нарочито у раним годинама које се поклапају са првом годином студија.

Ако сада анализирамо податке за појединачне године студија за укупан период од 7 година: 2008/09 – 2014/15, онда је по годинама студија опадајући број смештених ромских студената оба пола, с тенденцијом да је готово увек више студената него студенткиња смештено у домове по овој афирмативној мери: највише студенткиња и студената је у првој години, да би се њихов број у другој години преполовио, и остао такав до апсолвентског стажа када се њихов број драстично смањује.

Табела 2. Број смештених студенткиња и студената у домовима УНС по годинама студија

I година	II година	III година	IV година	апсолвенти	V година	Мастер студије
65 = 30Ж+35М	39 = 20Ж+19М	32 = 15Ж+17М	31 = 14Ж+17М	9 = 4Ж+5М	2 = 2М	3 = 1Ж+2М

Остаје да се испита да ли постоји имплицитна родна дискриминација у додели смештаја студентима и студенткињама у студентским домовима унутар институција на универзитетима, или је пре у питању патријархални начин васпитавања ромских студенткиња унутар своје породице. Друга страна коју треба детаљније испитати тиче се повезаности становања у дому и успеха у студирању студенткиња и студената: у којој мери утиче становање у домовима на успех ромских студенткиња и студената (нарочито у првој години студија). Требало би утврдити да ли су студенткиње које *нису* смештене у домове управо биле оне које су на време завршавале студије, потом мастер и магистарске, односно докторске.⁴

3.2. Пробно истраживање

Већ из ових података је јасно колико је тешко формирати узорак за истраживање утицаја становања ромских студената у студентским домовима на њихов укупни успех и посебно на формирање академског идентитета. Зато је пробно истраживање у 2013. години проверавало валидност конструисаног упитника и могући одабир узорка студената на УНС у Новом Саду (Малеташки и Стокић, 2013) на примеру 5 ромских студената распона старости од 21 до 23 године, који станују у неколико студентских домова у Новом Саду, а студирају на различитим факултетима. Резултат је био да су сва петорица тврдила да је за њихов успех добро што станују у студентском дому. На основу ових прелиминарних података дорадила сам упитник на основу сугестија студената и применила га на обе полне групе које студирају на факултетима УНС (изостају студенти који студирају на разним приватним факултетима или на Високим струковним студијама у разним градовима Војводине⁵).

3.3. Упитник

Упитник садржи питања која се односе на: 1. *личне податке* (година и место рођења/становања, назив факултета и катедре где студира, година студија, брачно стање, податке о стипендијама и о усавршавањима (повезане са струком или активистичке у оквиру ромске зајед-

⁴ Према нашим другим истраживањима, од 4 прва одбрањена докторска рада на УНС у 2015. години нико није живео у студентским домовима.

⁵ У 2015. години у студентске домове укупно је био смештен 21 студент ромске националности (од тога 12 студенткиња и 9 студената). Није могуће тачно утврдити колико је ромских студената уписаних на УНС у тој школској години на свим годинама студија, јер се на УНС води евиденција о ромским студентима који су се изјаснили да припадају ромској националној заједници и који су најчешће уписани по афирмативним мерама. Ако су неки ромски студенти смештени на основу свог успеха, па се не морају изјашњавати да припадају тој националној групи, нису видљиви у овој статистици.

нице), о ваннаставним активностима и хобију; 2. *податке о становању у дому* (подела стамбеног простора са другима, исхрани, хигијени, месту за учење, дуже или краће посете породици); 3. *лични став о становању у дому*; 4. *Сугестије за промену постојећег стања становања у студентским домовима УНС.*

3.4. *Начин анализе прикупљених података на основу упитника*

Попуњене упитнике сам анализирала према полу, а детаљније лични став о становању у дому. Ту је основна јединица анализе одговор који најчешће има мање јединице (насловљени разлози). У питању су одговори на питања: Зашто је добро становати у студентским домовима? Зашто није добро становати у студентским домовима?

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

4.1. *Лични подаци*

У студентским домовима су смештени студенткиње и студенти узраста у распону од 20 до 26 година; из целе Србије и Војводине; уписани углавном по афирмативним мерама на разне факултете УНС и на Академији уметности; који имају вишегодишње искуство живљења у студентским домовима (у распону 2–5 година); који нису у брачном односу; чији је просек успеха у студирању по годинама у распону од 7,5 до 9,5; од којих већина прима неку стипендију у Србији: Министарства просвете или локалне заједнице, али најчешће страног донатора (Ромског едукативног програма (*Roma Education Fund*) из Будимпеште), а некада из сва три извора истовремено; који су много урадили на сопственом алтернативном образовању кроз ваннаставно самообразовање и/или кроз акцију одабраног хобија.

Проверавам да ли су лични подаци о ромским студентима смештеним у студентске домове у Новом Саду важни да покажу на којим местима и колико времена ромски студенти могу провести са другима у академској студентској заједници и успевати да изграде идентитет сопствене професионалне и узрасне (студентске) групе по чему постају препознатљиви у широј студентској популацији.

4.1.1. *Ваннаставно самообразовање*

У анализу сам уврстила и податке о ваннаставним активностима да бих закључила о личном ангажовању самих студената за питања од

значаја за ромску заједницу, с једне стране, и колико су активни у самообразовању: у стицању различитих других способности, знању и вештина, које им стоје на располагању у удружењима грађана. Резултати показују да су ромски студенти, који су дуже време у дому, учествовали на многобројним семинарима, студијским путовањима, затим у раду неких ромских (углавном студентских) организација (нарочито студенткиње) којима се чвршће везују за ромску заједницу. Такве активности мање имају студенти Академије уметности чије су студентске обавезе велике. Али студенти оба пола на Медицинском факултету и поред недостатка времена, показују највећи успех управо у ваннаставним активностима, захваљујући програму који се бавио тиме (*advocacy program RHSP*) у Удружењу ромских студената током последњих пет година (2010–2015), о чему дознајемо на основу програма евалуације (Јанковић и Симић, 2015). Али тај програм се остварује уз помоћ страних донација, а не посебним залагањем самог Медицинског факултета или УНС, и евалуација програма не одлази у ректорате универзитета у Србији да би се претворили у текућу праксу са студентима овог факултета. Закључујем да је богат ваннаставни, активистички ангажман ромских студената на УНС резултат понуде ромских организација и ромског студентског удружења, што је с једне стране повезано са интензивним радом којим их окупљају око разних пројеката (детаљније у раду Савић и Митро, 2015). На пример, студенткиње и студенти Медицинског факултета (укупно 51) обједињени су у петогодишњем пројекту (2010–2015) који финансира РЕФ. Војвођански ромски центар за демократију (основан 2008) у континуитету спроводи менторски програм са ромским студентима (финансира РЕФ), а осмишљен је да ромским студентима пружа помоћ у полагању неког појединачног предмета, или у учењу страног (најчешће енглеског) језика као језика струке. Канцеларија за инклузију Рома (као један од механизма Владе АП Војводине) организује друге врсте активности којима се ромски студенти повезују унутар студентске групе и везују за ромско организовање у Покрајини (као што је Матица ромска), чиме се богати ромски национални и етнички идентитет. О овим активностима подаци се не сакупљају у ректорату УНС него у тим удружењима: у УРС-у за програм студија на Медицинском факултету (*Roma Healths Scholarship Program*), и у Војвођанском ромском центру за демократију (*Romaversitas*), па остају непознати и неукључени у разне статистике о успеху ромских студената на појединим факултетима, у овом случају Медицинског факултета, појединих универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу. Ваннаставно образовање у знатној мери враћа ромске студенте њиховој националној заједници (на пример, у припреми за Светски дан Рома 8. априла), али се може повезати са продуктењем студија. То нас доводи до питања шта се сматра успехом? Реч 'успех' садржи три кључне компоненте: 'вољу', 'препреку' остваривања

воље и ‘савладавање’ препреке, те се глагол *успети* може дефинисати на следећи начин: *остварити оно што се хоће упркос (стварним или замисљеним) препрекама* (Звекић Душановић, 2012, 193). У случају ромских студената може се сматрати успехом савладавање разних знања, вештина и способности које нису део академског програма, тачније, био би потпун успех када би академско (факултетско) образовање укључивало и ове друге врсте знања. Али много више се може сматрати успехом управо савладавање препрека имплицитне дискриминације због другости, коју сами ромски студенти желе да превазиђу стицањем различитих знања (писање предлога пројектата, писање биографија, вођења панела, менторски рад са ромским ученицима и сл.).

4.1.2. Посао из задовољства (хоби)

„Посао којим се неко бави из задовољства” (Клајн и Шипка, 2006, 1415), укључила сам у личне податке јер показују степен идентификације са сопственом (студентском) групом. Мада је само половина студенткиња одговорила на питање о хобију тј. о бављењу нечим личним, на основу инвентара (вожња ролера, бицикла, читање, фитнес, музика, филм, књижевност, ликовна уметност) закључујем да су усмерени својој вршњачкој студентској групи. У питању су они хобији за које нису потребна додатна финансијска средства за опрему или усавршавање (као што је тенис), за шта ромске студенткиње углавном немају финансија, али су одабрале оне активности које их чине задовољним јер преко њих могу да се идентификују са својом професионалном студентском групом.

Међутим, за разлику од студенткиња, сви ромски студенти су одговорили на ово питање наводећи више од једног типа хобија (кошарка, фотографија, медитација, различите енерготерапије, вођарство, борилачке вештине, дресура паса и паркур (уметност кретања), читање каталога о машинама, сакупљање рецепата за кување, шах, глума). Према инвентару њихових хобија јасно је да се у том делу личног интересовања, ромски студенти не разликују од неромских вршњака и да им хоби пружа могућност сусрета са другима. Уочавамо малу разлику (коју надаље треба проверити) у броју одговора на ово питање, могуће и зато што се ромске студенткиње прибојавају процене других о сопственом понашању – уколико се посвете хобију, други ће у широј заједници сматрати да оне не уче довољно.

У личне податке сам уврстила и одговоре на питање о брачном статусу: ниједан студент нити студенткиња нису у браку током студирања, што доказује да тврдња о раним ромским браковима не важи за високообразоване Роме и Ромкиње. Податак треба искористити против приступа да се ромска заједница посматра као хомогена по разним пи-

тањима која се односе на образовање, културу, обичаје или вероисповест, дакле противно ономе што је најчешће медијска слика о ромској заједници код нас, а што је у неким извештајима о ромским браковима већ документовано (Митро и Александровић, 2003; Васић, 2016).

Закључујем да су ромски студенти смештени у студентске домове у Новом Саду сами одабрали на којим местима и колико времена могу провести са другима у академској студентској заједници и успевати да изграде идентитет сопствене професионалне и узрасне (студентске) групе по чему постају препознатљиви у широј студентској популацији.

4.2. Становање у студентском дому

Сви су ромски студенти и студенткиње задовољни становањем у студентским домовима, али је њихово појединачно образложење различито у оквиру четири основна разлога: економски, просторни, социјални, информативни. Већина наводи економске (финансијске) разлоге као пресудне, али су нијансе понекад другачије (једном су у фокусу родитељи – да родитељи не трпе – а други пут су они сами – да не раде додатне послове за плаћање приватног смештаја и тиме умањују време за учење и напредовање у студијама). Социјални разлози подразумевају *размене*, има их више облика: дружење са другима различитима, са другима са других факултета, других година, па кроз дружење разбијање стереотипа на обе стране, посебно код студенткиња и студената из већинског народа о ромским студентима (како наводи једна студенткиња):

Корисно искуство, склапање пријатељстава са вршњацима различитих струка из различитих крајева земље, различитих култура, прилика да развијате своје социјалне вештине, да научите правила суживота, имате више разумевања за различитости, својим примером рушите предрасуде о својој заједници.

Трећи разлог за становање у студентским домовима је стицање и размењивање различитих информација: на пример, дознавање о ономе што има непосредне везе са студијама, али и о могућности за повремене послове и зараду (што је опет у вези са бољим економским статусом), или за различите облике усавршавања (семинари, обуке, и сл.). Чињеница је да ромски студенти имају тешкоће да се снађу у академској заједници када је сума разних информација у питању, нарочито на почетку студија (Савић, 2013) и у том погледу су, поред стипендија и смештаја у студентским домовима, уведени пробни менторски програми којима компетентна особа из образовног система премошћује информациони јаз између ромских студената и устројеног система моћи у академској заједници (Јанковић, 2015). Нажалост, ово важи само за

ромске студенте уписане на медицинске факултете у Новом Саду, Београду, Крагујевцу и Нишу, а програм менторске подршке је уведен уз финансијску подршку страних донатора, па је извештај о успешности овог пробног програма, у трајању од 5 година, доступан донатору али мање као препорука системске подршке свим универзитетима у Србији, што је сумирано у констатацији једне студенткиње:

Држава тешко показује спремност да издвоји средства за овакав програм, а факултети сами не разумеју да би сами требали да примене менторство без донација.

Преузимање више одговорности и бриге за менторски рад са студентима из подзаступљених група на државним и приватним факултетима у Србији, сада је лакше када је изграђен и проверен такав програм на примеру студената медицинских факултета. Поставља се питање ко прави први корак у примени таквог програма.

4.2.1. Подела стамбеног простора

За формирање и очување идентитета ромске заједнице дужина становања у студентским домовима (мерена годинама студија) повезана је са особама са којима ромски студенти деле стамбени простор (собу): са припадницима своје националне заједнице или неким изван ње. Дужина становања у студентском дому има утицаја на степен обликовања студентског идентитета, сходно одређеним правилима понашања и економисању временом у академском простору. Али подједнако има утицаја и особа са којом се дели студентска соба. Служба смештаја распоређује студенте по собама, углавном мешовито (без обзира на припадност већинској нацији или националној мањини). Један од параметара за категоризацију је успех студента, а домови су категорисани према квалитету – бољи студенти ће добијати квалитетније домове, основно је правило за расподелу. Ко ће са ким бити у соби, одлуку доноси Управник („али су ротације и измене увек биле могуће“, потврђују студенткиње). Према сведочењу ромске студенткиње, промена категорије дома повлачи и пресељење ромске студенткиње:

Ми смо биле у женском дому све до момента кад је реновиран, у том моменту његова категорија је скочила са 3. на 1. категорију и ми смо аутоматски добили Бајић и Влаховић, јер су они задржали 3. категорију.

Треба проверити да ли студенткиње чешће мењају дом током студија, односно 'цимерке', што може имати и позитивне и негативне ефекте за изграђивање осцилирајућег идентитета:

Цимерке сам мењала више пута, већином јер су завршиле студије, једном због промене дома, никада нисам била у соби са Ромкињом.

Одговори из Упитника потврђују да ромски студенти и студенткиње чешће станују са неромским студентима, што они оцењују као добро и углавном немају лоше искуство. Међутим, Грбић (2008: 58), констатује да је у школској 2007/08, већина ромских студената становала у соби са ромским студентом (18,3%), а мање са неромским (15%). Да ли је тада била другачија политика смештања у домовима, или случајност. За изграђивање студентског идентитета у правцу студентске групе очигледно је за ромске студенте један од механизма смештање у собе са неромским студентима. Остаје питање у којим ситуацијама онда ромски студенти имају прилике да се сусретну и друже са студентима из сопствене националне заједнице у функцији изграђивања идентитета своје ромске групе, а да је то део смештајне политике у домовима.

4.2.2. *Исхрана у студентском дому*

Питање везано за исхрану у дому има везе са економијом времена која стоји студентима на располагању, поред одласка на предавања и обављања студентских обавеза у просторима факултета. Искуства са исхраном су различита:

У првој години студија сам била смештена у дому „Живојин Ђулум“, а све остале у „Никола Тесла“, где и тренутно станујем. Исхрана у мензи функционише тако што постоји могућност уплате сва три obroка, доручак, ручак, вечера. Мензу не користим, јер ретко кад имам времена да са Академије идем на ручак, пошто је мени атеље на Тврђави и често имам предавања до касно.

Ипак, већина ромских студената користи услуге исхране у мензи јер је „јефтино“, нарочито они којима је ресторан релативно близу факултета (Филозофски, Правни, Факултет техничких наука), што значи већу могућност сусретања других али и ‘својих’ сународника и размену са њима. Констатујем да је исхрана у студентској мензи место социјалних сусрета и разних размена информација (при томе за мало новца).

4.2.3. *Одржавање хигијене у дому*

Што се тиче одржавања хигијене (прања веша), већина сама пере свој веш или га носи кући (нарочито студенткиње), изостаје пракса прања веша у оним домовима у којима постоје веш машине (на пример у дому „Бајић“, који је у центру кампуса, такве могућности нема, а уп-

раво је у њему смештен знатан број ромских студенткиња). И тамо где машине постоје, ваља ускладити личне потребе са правилима дома:

Машина за веш постоји, на располагању је у терминима од 7 до 13 часова, функционише тако што упишеш термин када изађе списак, имаш право на два термина месечно...

У студентским домовима у свету постоје машине за прање веша где студенти сами могу прати свој веш када за то имају времена, па у то време могу сусрести неке друге особе из дома, или могу учити док чекају да машина заврши прање. Укратко, у садашњим условима, прање веша није активност која се може искористити за социјалне сусрете са другима, или за стицање знања, у мери у којој је то иначе могуће у другим студентским домовима у свету.

4.2.4. Место за учење

На питање о месту на којем уче, од четири понуђене могућности (у соби, у читаоници дома, у читаоници факултета, негде другде) ромски студенти најчешће уче у соби, у зависности од типа студија (на пример, студенти Академије уметности вежбају и раде у просторима Академије, односно они који су везани за литературу најчешће уче у читаоници Матице српске). Место за учење је потенцијално оно на којем ромски студенти имају могућности да сусретну студенте своје студијске групе, односно научне дисциплине, али и оне старијих и млађих година, па и из своје ромске заједнице и да са њима размењују знања, информације, искуства. Одговор да најчешће уче у својој соби повезан је, можда, са мишљењем једног студента о процесу имплицитне гетоизације ромских студената (на њихову иницијативу):

У дому „Живојин Ђулум” чак постоји просторија која је намењена за то, није претерано велика, али ко жели верујем да може да се организује да ради у том простору. У дому „Никола Тесла”, не постоји атеље, али то решавам тако што радим на Академији. Тако да и немам неких проблема и потешкоћа што се тиче становања у студентском дому.

4.2.5. Време проведено са породицом ван студентског дома

Када процењујем у којој мери су ромски студенти током вишегодишњих студија на УНС имали прилике да одржавају размену унутар своје микро породичне ситуације, у месту њиховог живљења, у локалној заједници, понудила сам у Упитнику 3 могућности: седмично, више пута током седмице, месечно. Основни резултат је да је таква могућност једном месечно, поготову за оне студенте који станују далеко од Новог

Сада (када је за превоз потребно издвојити знатну суму новца), али су обавезни сусрети са породицом за важне догађаје као што су: свадбе, сахране, рођења деце, обележавање крсне славе, болест чланова породице. Овај податак иде у прилог тврдњи да се ромски студенти брже уклапају у своју студентску (академску) групу, него што имају прилике да учвршћују идентитетске елементе којима су повезани са породицом.

4.3. Лични став о становању у студентском дому

Мишљење студената је било пресудно о њиховом становању. На основу одговора на питање: „Образложите зашто је добро да ромски студенти станују у студентском дому?“ неколико одговора добро илуструје разлоге:

Добро је да студенти ромске националности живе у студентским домовима због плаћања. Смештај у студентском дому је финансијски приступачнији од рентирања стана и тиме се избегава додатно финансијско оптерећење родитеља па и самих студената. Избегава се и чест случај проналажења посла како би се обезбедиле егзистенцијалне потребе током студија а самим тим се и смањује ефикасност студирања.

Има веома много ствари. Једна од њих је рецимо та да је цена плаћања студентског дома и изнајмљеног стана неупоредива! Затим, морају да се навикну на живот у таквом амбијенту, да науче да деле ствари, да поштују друге, да пре свега буду јако пуно толерантни. Стећи ће пуно пријатеља и познаника, факултет и менза ће им бити близу и неће губити време на одлазак, долазак као ни трошити новац на показну карту или градски превоз.

Издвојила сам 4 основна разлога: због ниских трошкова (*економски*) и близине мензе (*просторни*), као и због дружења са осталим студентима (*социјални*), од којих могу да се сазнају многе битне информације (*информативни*). Основни подаци су приказани у табели 3:

Табела 3. Резултати одговора на питања важности смештаја у студентском дому према полу и разлозима

Пол/значајска целина	Економски	Време/ простор	Социјални	Информативни	Остали разлози
Женски	7	2	6	2	3
Мушки	5	2	5	-	2
Укупно	12	4	11	2	5

Оријентациони подаци показали су да у навођењу разлога нема веће разлике у погледу пола, да преовлађује економски и могућност различите размене са другима (социјални). Из одговора потврђујем постојање поделе на ‘ми – други’, која је очигледно присутна у свести свих студената када је социјална размена у питању:

Треба да се дружи и да се покаже да су Роми способни за студије и тиме се руше предрасуде према Ромима; боља комуникација са неромским студентима.

Или:

Озбиљним студентима који редовно дају испите треба дати шансу и помоћи им. Становање у дому им омогућава боље услове за учење и живљење у студентском периоду живота.

Ови одговори доказују да су ромски студенти свесни своје одговорности за мисију коју имају у академској средини, и да, чињеница да су смештени у простор у којем је са њима компетитивна академска млада елита већине, њима ствара додатни притисак да морају бити успешни, јер их други виде као ‘друге’.

У време кад сам становала у дому, дом се на месечном нивоу плаћао 1.200 динара, а у то време за једнособан стан би се морало издвојити око 200 € за станарину и трошкове. То је био разлог да многи студенти/киње ромске националности који нису добили дом, напусте процес образовања.

Затим могућност да се економише временом и простором – близина мензе, факултета и осталих пратећих објеката, као што су амбуланта, спортски објекти, разни простори за културу и образовање и сл. (јер су студентски домови углавном у близини кампуса УНС):

Због економског момента. Боља интеграција у студентску популацију, разбијање стереотипа и предрасуда, бољи приступ информацијама важним за студирање.

Друга студенткиња истиче:

Корисно искуство, склапање пријатељстава са вршњацима различитих струка из различитих крајева земље, различитих култура, прилика да развијате своје социјалне вештине, да научите правила суживота, имате више разумевања за различитости, својим примером рушите предрасуде о својој заједници...

Сматрам да ромски студенти треба да живе у дому због тога што је много јефтиније од изнајмљивања стана и већина нема могућности то да исфинансира, а са друге стране треба да се дружи и да покаже да су Роми способни за студирање и тиме се руше предрасуде према Ромима. За мој успех је важно што станујем у студентском дому.

Студенти имају слична схватања:

Верујем да је то један од начина укључивања у друштво, поготову ако имате добре људе око себе који немају предрасуда, онда је све у најбољем реду. Други разлог је јер мислим да је цена сасвим разумна и погодна. Добро је, можда због тога како би се Роми навикли на средину која је другачија од оне уобичајене. Да се навикну на припаднике неромске заједнице. Нормално и финансијски има велики утицај.

На питање да образложе зашто није добро да ромски студенти и студенткиње станују у студентском дому, добила сам само неколико одговора (на пример, што је повремено бука и да је некада тешко да се старају сами о себи). Већина сматра да не постоје разлози за то, сем:

Ако се припадници неромске заједнице негативно понашају према припадницима ромске националне мањине. Не воле њихов приступ и ако мисле да су Роми заостали и да не воде хигијену. Због тога, због њиховог размишљања.

У овом одговору наводи се могући разлог, али није изречен као лично искуство него као могућност уопште – дискриминација и стереотипи о припадницима ромске заједнице, као лебдећи облак над понашањем, мислима, осећањима и процесом стицања знања ‘другачијих’.

У категорију насловљену „Остали разлози“, уврстила сам оне који се односе на могућност проналажења посла док су смештени у студентске домове (што би могло бити укључено и у економске моменте, али и у информације) да покажем да ромски студенти и студенткиње желе сами за себе да обезбеде финансијске услове, а не (само) да користе (неповратне) стипендије и другу финансијску подршку шире околине.

4.4. Сугестије студената за промену постојећег стања

На крају Упитника сам омогућила сваком да сугерише проблематику за коју у овде обрађеним питањима није било понуде („Молимо вас да додате искуства у вези са становањем у дому током студија, за која вас нисмо питали а сматрате их важним за процес студирања на УНС“). Само неколико одговора мапирају ту проблематику:

Током прве године студија сам живео у студентском дому Бајић у соби са неромом. Када би дошао код мене неко ко је Ром он би обавезно напуштао собу. Код њега у посету нико није долазио док сам ја у соби. Дешавало се пар пута да ненајављен дођем у собу и затекнем његове другове који би након пар минута напуштали собу. Никада нисам са њим имао никакав конфликт али сам се некако осећао да му није најпријатније да се дружи са Ромима, нити да се ја као Ром дружим са њим и његовим друштвом.

Други студент сведочи:

Изнео сам предности и мане становања у студентским домовима. Тако да треба ставити на тас колико доноси предности с једне стране, а с друге мане. Сматрам да је то била изузетно добра мера да ромски студенти станују у студентским домовима, с тим да је требала да се примењује у другачијем обиму и другачијем начину додељивања. Студентски дом даје предности у студирању које сам навео, а увек ће бити оних које те предности неће искористити, таквих је било доста, управо зато што се није додељивало по добром моделу. Становао сам у дому Фејеш Клара, управа дома је сматрала да афирмативна мера студенских домова је нешто што нама припада као поклон који не заслужујемо, те смо добијали собе које су трокреветне у приземљу (по њиховом мишљењу то су биле лошије собе), касније је неке пребацивала на 1. спрат, али трокреветне зато што су неким „упадали“ кроз прозор гости. Имали су предрасуде да смо лоши ученици и да нико од нас није завршио гимназију. У студентском дому „Слободан Бајић“ није било никаквих предрасуда управе, могао сам да бирам цимера. Један мој цимер (Ром) је тражио премештај из једне собе у другу (код мене) и није управник пружио проблем.

Искуство трећег студента преносим у целини.

У једном студентском дому сам био свих 5 година. Добио сам дом и као апсолвент. РЕФ стипендију и стипендију Министарства просвете сам добијао од друге до четврте године студија. У првој години сам за РЕФ био одбијен, а стипендију Министарства просвете нисам добио те године јер су ми изгубили документацију. Завршио сам средњу као најбољи ученик и имао сам одличан просек, али то ваљда није било довољно. Предао сам је са својим ментором, да би ми након неког времена рекли да моја документација није прослеђена и да нисам рангиран. Изгубили су је, а ја ни на који начин нисам могао да потврдим те године да сам им предао исту. Нисам ни знао коме да се обратим, сада то није ни важно. Дакле, када ми је подршка била најпотребнија онда је нисам добио. Нисам дипломирао јер сам по изласку из студентског дома почео да радим, и онда сам одужио студије. Међутим, вратио сам се у форму и положио пар испита прошле године.

Имам још само 5, и надам се да ћу их положити до јуна. Престао сам да радим, и покушавам да прво дипломирам а потом да нађем неки бољи посао. Користио сам часове могућност помоћи од Александра (Војвођанског ромског центра) много су ми помогли. Захваљујући њима сам успео да положим неке од најтежих испита и сада се надам да ћу привести студије крају. Ишао сам на енглески који се одржавао, слушах га и данас. Радио сам разне послове, на пример у компанији Метро сам неко дужије време радио на месу, млеку и смрзнутом поврћу преко Студентске задруге. У ауто перионици као радник обезбеђења итд. Рад на пројектима је у реду, и може доста да ти помогне да се усавршиш и зарадиш церацац. Међутим, не можеш довољно да зарадиш да бих финансирао школовање и плаћао стан. Држао сам и приватне часове из математике, физике и механике и тако се помало сналазио. Схватио сам да то није решење, али морам да идем до краја и испуним циљ због којег сам и дошао у Нови Сад.

Једна студенткиња отвара тему која је политички релевантна и била присутна у медијима:

Сматрам да треба више да се поведе рачуна коме се издаје потврда о националној припадности јер већ пар година нам неромски студенти заузимају места. Разумем да има доста угрожених студената али ако смо добили та места, зато што се трудимо да и ми постанемо неко и нешто у животу а не да продајемо робу по вашарима као већина наших родитеља, зашто припадну неромским студентима.

Из ових сугестија је јасно да разлози за продужавање студија могу бити различити, почев од системске 'грешке' у процесу остваривања права на афирмативне мере (стицање стипендије и смештаја у дому), до искуства у раду на привременим пословима, до спознаје да места у студентским домовима резервисана за ромске студенте могу бити изгубљена за њих. Једини начин за завршавање студија за ромске студенте јесте да прескоче економске, друштвене и едукативне баријере, да остваре оно што хоће упркос (стварним или замишљеним) препрекама (како Звекић Душанић констатује), уз менторски програм.

Оно што је методолошки важно за ово пилот истраживање јесте податак да се квалитативни подаци добијају када се саговорницима понуди могућност слободног одабира теме разговора, а у вези са становањем у дому, јер се у таквим разменама показују нијансе онемогућавања успешног студирања. Из сведочења студената сазнајемо да је питање дискриминације, експлицитне и имплицитне, облак који стално лебди над ромским студентима у академској заједници, чега су они веома свесни у свакодневици живљења.

5. ДИСКУСИЈА ПРИКУПЉЕНИХ РЕЗУЛТАТА

Пре готово девет година, Милана Грбић (2008, 56) даје почетне резултате о ромским студентима и студенткињама уписаним на Универзитету у Новом Саду и на Високе струковне школе. Према њеним подацима, тада је укупно 71 ромска особа била уписана на УНС. Што се становања у домовима тиче, закључила је тада да већина станује са породицом (25%), затим да деле изнајмљен стан више њих (20%), да станују у разним студентским домовима чешће са ромским студентом у соби (18%), него са неромским (15%). Што се тиче зграде студентског дома, највећи број је у тзв. женским домовима („Фејеш Клара“ и „23. октобар“), а само је по један студент био смештен у престижним домовима А и Б или у „Бајићу“ у центру кампуса (Грбић, 2008: 59). Ауторка не коментарише детаљније податке, па овом приликом можемо истаћи да је њено истраживање важно пре свега зато што изостају подаци за ту школску годину у постојећој документацији Студентског центра о смештају ромских студената у студентским домовима УНС. Друго, већ у том истраживању закључује да је квалитет становања ромских студената чешће нижи од просека, и да их мало има у елитнијим домовима (59). Ако се смештај у дому рангира према успеху, то значи да ромски студенти нису задовољили ранг елитних домова својим студијама, или је посреди неки други разлог (питање које би ваљало надаље истражити). Ако станују у елитном дому, тамо имају могућност социјалних размена са елитним студентима који нису ‘други’, добијају шансу да уђу у групу која има престиж у широј студентској и академској заједници. Такве могућности су, нажалост, сада ретке. За даљу дискусију је и податак да неромски студенти врло често продају своје место у студентским домовима које су добили на расподели захваљујући свом успеху (Чурић, 1998) и тако имају могућност избора да у дому не станују и да још зараде на томе када га добију, а ромски студенти такву могућност избора немају – за њих је становање у дому једини услов опстанка у процесу студирања.

Ваља овде подсетити на податке (Денић, 2015) из њене анализе одговора ромских студената на питање о плановима након завршених студија: велика већина ромских (као и неромских студената и студенткиња) у Србији планира да оде у иностранство након добијања дипломе (што се и остварује у неколико примера до сада). Онда разумемо усмереност данашњих ромских студената на УНС на изграђивање професионалног идентитета као припрему за живот ван Србије где они улазе у јаку конкуренцију са другим, професионално веома компетентним особама.

С друге стране, ове податке можемо дискутовати и на основу података похрањених у Школи ромологије у континуитету од дванаест година. На почетку сваке Школе примењена је анкета у којој је 10 основних питања везано за ромску заједницу. Циљ ове анкете је био да се

добију основне информације о знању ромских студената о сопственој националној заједници пре почетка наставе о језику, култури, историји и становању Рома у Србији и свету. Основни је податак да такво знање није било велико и да је потребно додатно стимулисати их за систематско стицање знања о свом матерњем (ромском) језику, култури, историји, становању. Овај је податак очекиван ако знамо да у Србији не постоји систематско образовање о ромској заједници (Савић и Митро, 2006), нити књиге намењене тој врсти знања за студенте.

Дискусију завршавам мишљењем једног ромског студента који је користио смештај у студентском дому током целог периода студирања:

Заиста ми је веома драго да сте ми проследили ову анкету, и када већ имам прилику да вам напишем шта заиста мислим о афирмативним мерама написао бих следећих пар реченица. Афирмативне мере које су за циљ имале да потпомогну, и на неки начин реше тежку материјалну ситуацију и веома велику разлику у предзнању између студената Рома и нерома, нису спроведене на прави начин. Замисао и идеја су били јако добри, али су оне до данас изгубиле свој смисао. Када је реч о студентским домовима, за студенте старијих година предвиђено је 15 места или нешто више за доделу студентима ромске националности који спадају у групу за друштвено осетљиве категорије. Данас можете видети да се већи број нерома налази на тој листи, него студентата ромске националности. Зашто је то тако? Па свако жели да стекне смештај и избегне плаћање скупих станарина и трошкова, и ту не треба кривити студенте који су аплицирали на тих пар места. Многи покушавају да критикују власт, или било кога ко има утицаја на доношење таквих одлука. Колико само људи данас покушава да узме мађарско држављанство, а нису мађарске националности? Манипулације политичара и осталих људи, који су говорили да постоји преко 300 студената Рома на Универзитету у Новом Саду не бих коментарисао. Чињеница је да ромских студената има јако мало, да не добијају подршку на прави начин и да пуно тога мора да се промени како би на неки начин достигли ниво друштва у којем живе.

6. ЗАКЉУЧАК ИСТРАЖИВАЊА

О различитим аспектима ромске студентске популације на универзитетима у Србији умножавају се подаци у последњој деценији, углавном у вези са активностима које се тичу Декаде Рома (2005–2015) у домену образовања, запошљавања и становања. О становању ромских студенткиња и студената у студентским домовима нема детаљнијих података, нити за целу Декаду, нити за целу Србију, нити за појединачне универзитете у Србији, а за Универзитет у Новом Саду подаци ће се овде први пут изнети као пилот истраживање.

Циљ је био да на основу прикупљених емпиријских података о различитим питањима живота ромских студенткиња и студената смештених у студентским домовима добијемо сведочења њих самих за дискусију о њиховом осцилирајућем идентитету, али и за дискусију о важности смештаја у студентским домовима за њихов професионални напредак у студијама.

Закључке износим на основу емпиријских података прикупљених кроз упитник који има 4 основне целине: лични подаци; подаци о смештају у студентским домовима; лични став у односу на становање у студентском дому; сугестије за промену постојећег стања у студентским домовима.

На основу личних података закључујем да:

1. Студенти сведоче да је за изграђивање академског идентитета важно да буду део академске групе смештене у домовима, што показују две компоненте тог идентитета: ваннаставне активности и хоби, а понекад учешће у разним пословима ван универзитета. Посебно наглашавам податак о ваннаставним активностима, будући да оне измичу званичним статистичким подацима за ромске студенте и студенткиње са појединих факултета, а управо на основу њих видимо колико ромски студенти улажу напора за додатно самообразовање, стицање разних умења и способности, било на подстицај ромске студентске организације (Удружења ромских студената), било на подстицај грађанских иницијатива, или на лични захтев (као што је, на пример, већина њих одабрала да заврши једносеместралну *Школу ромологије*).

2. Међу подацима који се односе на становање у студентском дому неколико је важних: ромски студенти углавном деле стамбени простор са неромским; хране се у студентској мензи; о хигијени углавном сами брину; уче углавном у својим студентским собама; у просеку једном месечно одлазе својим породицама, тачније највећи део времена проводе у академској заједници.

3. На питање о личном ставу и искуству становања у студентским домовима подаци показују да су студенти задовољни становањем, да су свесни своје позиције као 'други' и 'другачији' и да им то представља одређени притисак током студирања јер се суочавају са имплицитном дискриминацијом.

4. Њихове сугестије за промену постојећег стања у студентским домовима односе се на освешћивање своје позиције 'другости' коју желе да превазиђу уз помоћ академске заједнице. Додатним усавршавањем ромски студенти желе да смање дистанцу у односу на неромску студентску популацију, афирмацијом својих знања и умења, и да тиме потиру стално присуство чињенице да су 'други' и 'другачији' у тој заједници и у универзитетском кампусу, али и у собама које деле са другим студентима. Они веома добро осећају сопствени задатак да

оправдају и себе и своју ромску заједницу – да могу бити једнаки са ‘другима’ (*треба да се дружи и да покаже да су Роми способни за студирање и тиме се руше предрасуде према Ромима; Боља интеграција у студентску популацију, разбијање стереотипа и предрасуда*).

Основна хипотеза је потврђена – смештај у студентским домовима доприноси изграђивању студентског (академског) идентитета.

Препоруке за даља истраживања:

1. Вођење континуиране документације и евиденције о студентима у целини, а посебно о становању у студентским домовима, (не само) ромских студената, неопходно је за закључивање о томе колико смештај у домовима доприноси успеху студената.

2. Мада су подаци похрањени у институцијама система и у удружењима грађана фрагментарни, за сада су једини у овом пробном истраживању, па могу послужити за будуће поређење са подацима других подзаступљених група, као што су студенти са инвалидитетом (Савић, 2013) на истом универзитету, или за поређење са ромским студентима на другим универзитетима у Србији. Истраживачке резултате о ромским студентима, који постоје у домаћим институцијама и у удружењима грађана, искористити за промену постојећег стања на УНС, пре свега када су у питању добре праксе менторског програма међу студентима медицинских факултета у Србији.

3. Да се и у другим универзитетским срединама у Србији спроведе пробно истраживање пре финалних сугестија за примену резултата у пракси у другим универзитетским градовима Србије, и предложи начин на који би ромски студенти убрзали обликовање компоненти академског идентитета и завршавање студентских обавеза уз нужну промену у већинској студентској популацији у односу на њих. У том смислу препоручујем детаљније дугорочно праћење појединачних живота ромских студената у студентским домовима (*case study*) као емпијски материјал.

4. Потребно је, надаље, упоредити у којој мери ромске студенткиње и студенти који живе ван града у којем студирају, и *не* станују у студентском дому, редовно завршавају студије и имају добар успех у студирању.

5. Корисно би било слично истраживање спровести међу студенткињама и студентима припадницима других националних заједница у Србији, али и на студентској популацији у целини.

ЛИТЕРАТУРА

- Денић, Славица (2015). *Родни идентитети и интеркултуралност: критичка анализа афирмативних мера на високошколским институцијама у Србији: 2000–2013. године*. Нови Сад, Завод за равноправност полова.
- Чурић, Ивана (1998). *Дискурсне особине писаних порука*, Филозофски факултет: Одсек за српски језик и лингвистику, Нови Сад (одбрањен дипломски рад, менторка Свенка Савић).
- Грбић, Милана (2008). „Ромски студенти и студенткиње уписани на Универзитету у Новом Саду“ у *Академским образовањем до ромске елите*, (пп. 49–82), Свенка Савић и Милана Грбић (ур.), Нови Сад: Футура публикације и Женске студије и истраживања.
- Јанковић, Јанко и Снежана Симић (2015), *Евалуација успешности пројекта: менторска подршка ромским студентима који се школују за здравствене професије*, Медицински факултет Универзитета у Београду, Центар – школа јавног здравља и здравственог менаџмента, Београд.
- Клајн, Иван и Милан Шипка (2006). *Велики речник страних реч и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Малеташки, Татјана и Сања Стокић (2013). *Ромски студенти и студенткиње у студентским домовима Универзитета у Новом Саду 2012–2013. године*, (дипломски рад, менторка Свенка Савић). Школа ромологије 11, Универзитет у Новом Саду и Удружење „Женске студије и истраживања”, Нови Сад.
- Митро, Вероника и Марија Александровић (2003). *Девица да или не. О култу невиности код Рома*. Нови Сад: АБ принт.
- Савић, Свенка (2002). *Жене из мађинских група у Војводини: поглед из визуре жене из већинског народа*, Информатор: Центар за мултикултуралност, Нови Сад, бр. 35–36, 8–20.
- Савић, Свенка (2006). *Високошколско образовање Рома: Школа ромологије на Универзитету у Новом Саду у Језик више за Европу* (пп. 35–45). Нови Сад, Педагошки завод Војводине.
- Savić, Svenka (2010). *Образоване Romkinje – prijedlog za model interkulturnog razumijevanja i slušanja u Kultura, drugi, žene* (str. 187–202), Jasenka Kodrnja, Svenka Savić, Svetlana Slapšak (ur.), Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Hrvatsko filozofsko društvo, Plejada.
- Савић, Свенка (2013). *Искусства менторског програма са ученицима: вишеструко подзаступљене групе*. Нови Сад: Завод за културу Војводине.
- Савић, Свенка (ур.) (2016). *Како је мушки род од девица? Високообразована ромска женска елита у Војводини*. Нови Сад: Футура публикације и Удружење „Женске студије и истраживања“.
- Савић, Свенка, Марија Александровић, Станка Димитров, Јелена Јовановић (2001). *Ромкиње: биографије старих Ромкиња у Војводини*. Нови Сад: Футура публикације.
- Савић, Свенка и Вероника Митро (2006). *Школа ромологије*. Нови Сад: Футура публикације и Удружење „Женске студије и истраживања“.
- Савић, Свенка et. al. (2007). *Ромкиње 2*. Нови Сад: Футура публикације и Удружење „Женске студије и истраживања“.
- Савић, Свенка и Милана Грбић (ур.) (2008). *Академским образовањем до ромске елите*. Нови Сад: Футура публикације и Удружење „Женске студије и истраживања“.

- Савић, Свенка и Вероника Митро (2015). „Женске ромске невладине организације у Војводини 2000–2014“ у *Национални савети националних мањина и култура: зборник радова 2* (стр. 191–204), Душко Радосављевић, Мирослав Кежеди, Ева Вукашиновић (ур.). Нови Сад: Завод за културу Војводине.
- Васић, Славица (2016). *(Пре)рани бракови: животне приче Ромкиња у Србији*. Београд: Ромски женски центар Бибија.
- Звекић Душановић, Душанка (2012). „Семантика глагола *успети*“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV/1, Нови Сад, (стр. 177–193).

УПИТНИК

Молимо Вас да попуните податке у овом упитнику за ромске студенте који живе у студентском дому, а похађају наставу на неком од факултета Универзитета у Новом Саду. Подаци неће бити искоришћени у друге сврхе осим за потребе истраживања у „Школи ромологије” на Универзитету у Новом Саду.

1. ЛИЧНИ ПОДАЦИ

Пол: Ж М

Година рођења: _____

Место рођења: _____

Назив студентског дома: _____

Година студија (заокружити): I, II, III, IV, V, VI, мастер, докторске
Факултет и катедра (пун назив): _____

Ваннаставне активности (можете заокружити више одговора)

- а) нисам активан/на
- б) невладина организација (уписати назив):
- в) политичка странка (није обавезан одговор)
- г) струковна удружења (навести назив):

Брачно стање

- а) Да ли сте ожењени/удата: ДА НЕ
- б) Да ли имате дечка/девојку: ДА НЕ
- в) Да ли је из ромске заједнице ДА НЕ
 - Ако да, којим језиком комуницирате (ромски, српски, неки други)?
 - Ако није из ромске заједнице, којим језиком комуницирате?

Усавршавање

Учествовање на семинарима, курсевима, скуповима

(називе, по могућности, године): _____

Хоби (обавезно попунити): _____

Успех у учењу (средња оцена): I год: ; II год: ; III год: ; IV год: ; V год:

Финансије

Да ли примате стипендију? ДА НЕ

Ако да, навести назив стипендије: _____

Ако не, ко вас издржава? _____

2. СТАНОВАЊЕ

Станујем у студентском дому: I, II, III, IV, V година
(заокружити)

Како решавате питање прања веша, постељине: _____

Исхрана (заокружити): у студентском дому, сами...

Место за учење

Где учите? (заокружити одговор)

У соби у дому, _____ у читаоници у дому, _____ у читаоници на факултету,
на неком другом месту (навести где) _____

Станујем са:

Ромкињом/Ромом: I, II, III, IV, V година

Станујем са неромкињом/неромом

Шта студира та особа? _____

Да ли сматрате то позитивним за ваш академски развој? ДА НЕ

Колико често одлазите кући (заокружити):

седмично, _____ више пута током месеца, _____ месечно

3. СТАВ

Да ли је за ваш успех у учењу

добро што станујете у студентском дому? ДА НЕ

Образложите зашто је добро да ромски студенти станују у студентском дому?
(обавезан одговор) _____

Образложите зашто није добро да ромски студенти станују у студентском дому?
(обавезан одговор) _____

4. СУГЕСТИЈЕ ЗА ПРОМЕНУ ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Молимо Вас да додате Ваша искуства у вези са становањем у дому током студија, за која нисмо поставили питања, а сматрате их важним за процес студирања на УНС.

ХВАЛА

Svenka Savić

STUDENTS' IDENTITY FORMING: ROMA STUDENTS
ACCOMMODATED IN UNIVERSITY STUDENT DORMS
IN NOVI SAD

S u m m a r y

Up until now there has been more detailed research of Roma students' identity components in Serbia having in mind measures that the country undertook to make possible easier integration into higher education systems of faculties and colleges of vocational studies: enrollment into universities by affirmative measures for Roma students, scholarships on local and republic level (Denić, 2015; Savić, 2016, 32), and one of the forms is living in student dorms during studies, which was not written about in detail in domestic literature. The aim of this pilot research is to collect empirical data about different life issues of Roma students accommodated in university student dorms in Novi Sad during studies in order to be able to study to what degree accommodation in a student dorm does or does not contribute to a formation of students' identity of a student group, on one hand, and on the other hand to a preservation of identity components by which students stay connected to the Roma community. The data were collected using a questionnaire for a 10% of Roma student population that had experienced living in student dorms at the University of Novi Sad during the last decade. The results show that all of the Roma students think that it is very important for their studies to be accommodated in student dorms during studies for economical, social, spatial and informational reasons. The data show that Roma students are upfront labeled as "others" by accommodation in student dorms: members of another national community and members of a group included in the living space based on special measures is equally disturbing for Roma students of both sexes as they are going through the process of forming their identity and greater similarity with all the others in the academic community.

Key words: Identity, Roma students, student dorms, discrimination, university